

Pavel Kreisinger: Brigádní generál Josef Bártík. Zpravodajský důstojník a účastník prvního i druhého československého odboje

/ David Hubený /

Životopisy obecně patří k nejnáročnějším historickým žánrům, neboť kladou na své autory zvýšené odborné i literární nároky, neboť postavy procházejí mnoha životními i dějinnými obdobími, institucemi a funkcemi, které musí být v textu řádně vysvětleny. Musí v nich zároveň být zachycen příběh člověka samotného, z něhož by bylo cítit jeho osobnost, sny, a touhy. Obzvláště náročné je pak zachytit činnost profesionálního zpravodajce, o němž pochopitelně má být co nejméně informací již za jeho života, a který si většinu svého tajuplného života odnáší s sebou do hrobu. Právě takto náročného úkolu v případě biografie Josefa Bártíka se pokusil zhostit začínající historik Pavel Kreisinger z Ústavu pro studium totalitních režimů.

Josef Bártík patřil k prakticky zakládajícím členům zpravodajského oddělení československé armády a postupem doby vyrostl v jednoho z vůdců zpravodajské komunity jak v meziválečném Československu, tak zejména v emigraci za druhé světové války. O jeho významu pro dějiny československého zpravodajství stačí zmínit, že patřil k těm agentům, kteří se prvně setkali s Paulem Thümmelem, známým agentem A 54, a že byl jedním s těch zpravodajců, které si František Moravec vzal s sebou do britského exilu. Nyní se podívejme blíže, jak se svým úkolem Kreisinger vyrovnal.

Na struktuře knihy zaujme, že úvod se vůbec nezabývá rozбором pramenů a literatury, který se nachází až v jakési kapitole či spíše pasáži uvozující samotný seznam pramenů a literatury. V tomto rozboru, jakož i v samotném seznamu, se nachází několik chyb. Jedná se např. o to, že fond Ministerstvo vnitra – Londýn je uváděn jako fond č. 828 ve spojitosti s tím, že fond Archiv Huberta Ripky je fondem č. 1. Autor si zde spletl číslování Národního archivního dědictví (NAD) a bývalého Studijního ústavu Ministerstva vnitra, na něž odkazují výsledky lustrace. Podle ní je totiž Ministerstvo vnitra – Londýn fondem číslo 2 (viz Frolík, Jan: Osud fondů Studijního ústavu MV. Archivní časopis, 48, 1998, s. 4–15).

V rozboru pramenů čtenáře dále zaujme uvedení fondu Mimořádného lidového soudu v Praze ze Státního oblastního archivu v Praze. Tento fond totiž obsahuje soudní spis K. H. Franka, jehož vyšetřování Josef Bártík vedl. Zmínka o tomto fondu v seznamu pramenů by nebyla podivná, kdyby autor na straně 108 nedoznal, že fond vůbec nevyužil: „Frankův obsáhlý soudní spis je v současnosti uložen ve Státním oblastním archivu v Praze a z důvodu poškození se badatelům nepůjčuje, dokud nebude kompletně digitalizován.“ Z tohoto důvodu Bártíkovu významnou roli v tomto případě pouze komentuje: „Bártíkova činnost při výslechu K. H. Franka a v průběhu procesu před MLS v Praze proto nepopíšeme podrobně. Přesto můžeme konstatovat, že i díky němu byl nacistický válečný zločinec 22. května 1946 odsouzen k trestu smrti a ještě téhož dne popraven.“ (s. 108) Je s podivem, že autor nikde nevysvětluje, jaké kroky podnikl k tomu, aby se mohl do uzavřeného fondu podívat obzvláště, když připravoval monografii k osobě, která se do celého procesu významně zapojila. I kdyby narazil na nepochopení v samotné badatelně, mohl se obrátit na jejího vedoucího Martina Sováka, s jehož chápavostí a ochotou má recenzent nejlepší zkušenosti, popř. požádat o intervenci svoji domovskou instituci. Lze si jen těžko představit, že by archiv poté nevyhověl. Zkrátka pokud by Kreisinger opravdu chtěl, k žádanému materiálu by se dostal.

Při čtení samotným textem je potom cítit absence širšího autorova rozhledu a rozhodně tak nenaplnil deklarované poslání knihy, jak jej definoval ve svém úvodu, totiž že knihu má čtenář vnímat i „jako pomyslného průvodce „krátkým“ 20. stoletím“ (s. 11). Čtenář to pocítí na několika místech, např. na straně 24 Kreisinger pouze konstatuje, že na italské frontě se českým důstojníkům nechtělo vstupovat do legií, ale nedodává, že to byl rozšířený jev, protože Itálie byla Čechy vnímána jako tradiční nepřítel, proti němuž se už několikrát válčilo, tudíž nábor zde byl obtížnější, zatímco Rusko bylo milovaným slovanským bratrem, vůči němuž Češi necítili žádnou zášť a nechápali, proč by s ním měli bojovat.

Slabým místem knihy je pasáž o Bártíkově zatčení rakouskými orgány při jeho nasazení ve Vídni (s. 34–36), kterou Kreisinger vybudoval výhradně na literatuře a výpovědích učiněných po 2. světové válce. Autor jednak nevysvětluje československo-rakouské vztahy a rakouskou realitu „rudé Vídne a černého Rakouska“ v první polovině 30. let, jednak neodkazuje vůbec na rakouskou literaturu či prameny, ba přímo uvádí, že do „případu by mohly vnést více světla relevantní archivní prameny, zejména rakouské provenience – pokud se ovšem dochovaly.“ (s. 36). Je dosti pravděpodobné,

že by jeho pátrání mělo nějaký výsledek – tedy pokud by jej provedl v českých a rakouských archivech.

Zklamání též přináší pasáž o agentu A 54 Paulu Thümmelovi, která zabírá cca 1,5 strany (s. 42–44) s tím, že podle Kreisingera vše podstatné již bylo napsáno jeho předchůdci a podává krátký rozbor literatury, který však podle recenzenta patří do úvodu knihy. Autor dále překvapivě na ukázkou Bártíkovi činnosti popisuje na cca 5 stranách dva případy čs. důstojníků souzených pro špionáž ve prospěch cizí moci, které však byly v literatuře rovněž zpracovány a podle toho také vypadá většina poznámkového aparátu týkající se odsouzených špiónů (s. 44–51).

Dalším podivným místem je vysvětlování konstituování vrcholného exilového odbojového ústředí ve Francii, které je vysvětlováno na základě internetového odkazu (a jedné fundované publikace), ačkoliv k dispozici je dostatečné množství literatury, včetně edice dokumentů, které prakticky stačilo jen odcitovat (s. 69, pozn. č. 219). Stejně podivně vypadá internetový odkaz přibližující nasazení čs. armády ve Francii v roce 1940 (s. 79, pozn. č. 261), o němž by se při dobré vůli mohlo pojednat na základě práce Eduarda Čejky *Bitva o Francii z roku 1994*.

Citelně chybí názorné a hlubší přiblížení činnosti IV. (státně bezpečnostního) odboru exilového ministerstva vnitra, jehož šéfem se Bártík stal po definitivním rozkolu s despotickým Františkem Moravcem. Činnost IV. odboru autor odbyl konstatováním, že by to vydalo „na samostatnou studii nebo monografii“ (s. 95) – zde přitom stačil alespoň nástřel či ukáзка některých případů, jimiž se odbor zabýval.

K menším nedostatkům pak patří překlep na s. 79 v podobě „H. M. Arethusa“ (správně HMS Arethusa) nebo na s. 95 mylně vysvětluje obrat z kvalifikační listiny „ve styku se stranami je taktní“ jako politické strany, zatímco ve skutečnosti se jedná o strany úředního jednání, tedy s veřejností a klienty úřadu. Stejně tak podivné jsou občasně medailonky v poznámkách pod čarou k některým osobám zmíněným v hlavním textu, zatímco jiné osoby proběhnou vyprávěním bez dalšího vysvětlení.

Mezi vydařené části práce patří popis evakuace rodin odlétnuvších zpravodajců, již zajistil škpt. Alois Čáslavka, což bylo důležité pro vnitřní klid a pohodu zpravodajské komunity (s. 64–67). Dobře působí i části týkající přístupu exilové politické reprezentace k zpravodajským informacím, např. že Josef Bártík ve Francii poskytoval své údaje jen Janu Šrámkovi, Edvardu Benešovi, Sergeji Ingroví a Hubertu Rípkovi (s. 70–74).

Celá kniha má své lepší a horší části. Ty druhé vyplývají z úzké zaměřenosti na osobu Josefa Bártíka, jež je postavena na výsledcích lustrace z evidence bývalého Studijního ústavu Ministerstva vnitra, kterou nyní spravuje Archiv bezpečnostních složek, což odhalíme při průběžném sledování poznámkového aparátu. Přidaná hodnota k tomuto lustračnímu základu, totiž rozsáhlejší výzkum v dalších fondech, které nezpracoval Studijní ústav Ministerstva vnitra, povětšinou chybí a autor se ani netají tím, že se o další výzkum vůbec nepokusil. Kniha sice zaplňuje chybějící monografii o významném zpravodajci, ale činí tak způsobem ne zcela dostačujícím. Kladem publikace je reprezentativní množství fotografií, které jsou však zařazeny do stránkování knihy a napomáhají tak „nahnat“ její rozsah. Jistým ochuze- ním práce je pak absence jasných autorových názorů, neboť jeho soudy jsou většinou zamaskovány odcitováním hodnocení z per dobových účastníků.

Celkově lze říci, že Kreisingerova práce o brigádním generálu Josefu Bártíkovi byla nepochybně výtečnou diplomovou prací, ale na samostatnou monografii měla být ještě dopracována a rozšířena.

Kreisinger, Pavel: Brigádní generál Josef Bártík. Zpravodajský důstojník a účastník prvního i druhého československého odboje. Ústav pro studium totalit- ních režimů, Praha 2011, 187 s.